

מחווה לשאלון בהיסטוריה, לימודי חובה – חורף תש"ף, מס' 022287

הנחיות כלליות:

- * ההנחיות למעריכים במחווה זו מיועדות לבחינה במועד זה בלבד.
- * שינויים יימסרו בתדריכים בעל פה ובשיחות הכוונה עם המעריכים הבכירים.
- * במחווה לא הובאו כל האפשרויות לתשובה נכונה, אלא רק מבחר תשובות. אם תלמיד משיב תשובה שאינה במחווה ואינה מוכרת למעריך, על המעריך לבדוק בספרים ולהתייעץ לפי הצורך עם מעריך בכיר. כל זאת כדי להבטיח שעל תשובות נכונות יינתן ניקוד הולם.
- * בכל סעיף יש להקפיד על ניקוד על פי ההנחיות בכתב ועל פי ההנחיות שיימסרו בתדריכים ובבדיקה במרב"ד.
- * אם תלמיד מילא את כל המטלות הנדרשות אך לא הפריד בין מטלות שונות, כפי שנדרש בשאלה, יש לקבל את התשובה, ואין להפחית לו נקודות.
- * ההנחיות במחווה מנוסחות בלשון זכר, ומכוונות למעריכים ולמעריכות כאחד.

תזכורת: הגדרות למטלות בבחינה

- * **הצג/תאר** – הצגה/תיאור של התופעה, הפעולה, האירוע, התהליך הנדרשים בשאלה, בלי להסביר את הסיבות להתהוותם או את התוצאות/השפעות שלהם.
- * **זהו מעין "צילום תמונת מצב"** (מאפיינים, משתתפים, זמן, מקום).
- * **הסבר** – הבהרה, פירוש של העניין המבוקש; סיבות/גורמים שהביאו לתהליך/לפעולה/לאירוע; תוצאות/השפעות של העניין המבוקש.
- * **השווה** – יש לערוך השוואה בין שני עניינים מבוקשים, על פי קריטריונים, ולהבהיר את הדומה ואת השונה בכל אחד מן הקריטריונים שהוצעו.
- * **הדגם** – הבאת דוגמה הממחישה ומבהירה את העניין המבוקש (יש לתת דוגמה מפורטת, ואין להסתפק בהכללה).

ספרי הלימוד המאושרים:

לאומיות

1. י' משעול, **הלאומיות המודרנית וראשית הציונות**, היי סקול, 2011 (להלן היי סקול).
2. י' קוברסקי, **הלאומיות בישראל ובעמים – ראשית הדרך עד 1920**, כנרת, זמורה, דביר, 2014 (להלן כנרת 2).
3. מ' בר הלל, ש' ענבר, **עולם לאומי חלק א' – טיול היסטורי בשבילי הלאומיות בישראל ובעולם**, לילך, 2008 (להלן לילך 1).
4. ק' אביאלי-טביביאן, **מסעות בזמן – לאומיות במבחן – הלאומיות בישראל ובעמים: ראשית הדרך עד 1920**, מט"ח, 2008 (להלן מט"ח 1).
5. א' נווה, נ' ורד, **הלאומיות בישראל ובעמים – ראשית הדרך עד 1920**, רכס, 2008 (להלן רכס 1).
6. א' דומקה, ח' אורבך, צ' גולדברג, **הלאומיות – ראשית הדרך**, מרכז זלמן שזר, 2008 (להלן שזר 1).

בית שני

1. א' באר, **ממדינת מקדש לעם הספר – קורות עם ישראל משיבת ציון עד חתימת המשנה**, אורט ישראל, 2008 (להלן אורט).
2. ש' כהן, **ממדינת מקדש לעם הספר – היסטוריה של בית שני**, כנרת, זמורה, דביר, 2014 (להלן כנרת 2).
3. מ' בר הלל, ש' ענבר, **מעם המקדש לעם הספר – טיול היסטורי בשבילי תקופת הבית השני**, לילך, 2008 (להלן לילך 2).
4. ק' אביאלי-טביביאן, **מסעות בזמן – ממדינת מקדש לעם הספר**, מט"ח, 2008 (להלן מט"ח 2).
5. ד' שחר, **ממדינת מקדש לעם הספר – ימי הבית השני ותקופת המשנה**, רכס, 2008 (להלן רכס 2).
6. ד' שוורץ, **ממדינת מקדש לעם הספר – משיבת ציון עד עריכת המשנה**, מרכז זלמן שזר, 2008 (להלן שזר 2).

ערים וקהילות

1. ד' סורוצקין, ח' פדיה, **מסעות בזמן – ערים וקהילות**, מט"ח, 2008 (להלן מט"ח 4).
2. מ' פרנקל (עורכת), **מעיל תשבץ – מפגש התרבויות בין יהדות לאסלאם בימי הביניים**, מעלות, תשס"ח (להלן מעיל תשבץ).

בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

1. י' משעול, **בונים מדינה – יהודית ודמוקרטית במזרח התיכון**, היי סקול, 2014 (להלן היי סקול 2).
2. מ' בר הלל, ש' ענבר, **עולם לאומי ב – בונים מדינה במזרח התיכון**, לילך, 2009 (להלן לילך 3).
3. ק' אביאלי-טביביאן, **בונים מדינה במזרח התיכון**, מט"ח, 2009 (להלן מט"ח 3).
4. א' נווה, נ' ורד, ד' שחר, **הלאומיות בישראל ובעמים – בונים מדינה במזרח התיכון**, רכס, 2009 (להלן רכס 3).
5. א' דומקה, ח' אורבך, צ' גולדברג, **בונים מדינה במזרח התיכון**, מרכז זלמן שזר, 2009 (להלן שזר 3).

חלק I — לאומיות

פרק ראשון — בית שני — ממדינת מקדש לעם הספר

יש לענות על אחת מן השאלות 1-3.

1. ראה תשובה 1 במחווה 022281 חורף תש"ף (מקור — השלטון הרומי ושלטון הורדוס).

2. ראה תשובה 2 במחווה 022281 חורף תש"ף (הממלכה החשמונאית).

3. ראה תשובה 3 במחווה 022281 חורף תש"ף ("המרד הגדול", "בין יאוש לבנייה").

ערים וקהילות בימי הביניים

עיר מדגימה — בגדד

יש לענות על אחת מן השאלות 4-6.

4. ראה תשובה 4 במחווה 022281 חורף תש"ף (מקור — בגדד).

5. ראה תשובה 5 במחווה 022281 חורף תש"ף (הקהילה היהודית).

6. ראה תשובה 6 במחווה 022281 חורף תש"ף (הרב סעדיה גאון).

עיר מדגימה — פראג

יש לענות על אחת מן השאלות 7-9.

7. ראה תשובה 7 במחווה 022281 חורף תש"ף (מקור — תושבי העיר הנוצרית ומעמדם).

8. ראה תשובה 8 במחווה 022281 חורף תש"ף (צמיחתן והתפתחותן של ערים באירופה הנוצרית).

9. ראה תשובה 9 במחווה 022281 חורף תש"ף (הקהילה היהודית).

פרק שני — לאומיות וציונות

יש לענות על שתיים מן השאלות 10-13.

10. ראה תשובה 10 במחווה 022281 חורף תש"ף (מקור — התפתחות היישוב היהודי בארץ-ישראל בשנים 1882-1914).

11. ראה תשובה 11 במחווה 022281 חורף תש"ף (מקור — השפעת הלאומיות, הצהרת בלפור).

12. ראה תשובה 12 במחווה 022281 חורף תש"ף (התנועות הלאומיות והתנועה הציונית — גורמים לצמיחה ומנהיגות).

13. ראה תשובה 13 במחווה 022281 חורף תש"ף (מטרות התנועות הלאומיות, גורמים מסייעים וגורמים מעכבים).

פרק שלישי — המאבק על הקמת מדינת ישראל

יש לענות על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור — המאבק על ההעפלה בשנים 1945-1947

א. כיצד אפשר ללמוד מן הנתונים והמידע שבאינפוגרפיקה על המטרות של המאבק על ההעפלה בתקופה זו:

— המטרה: הגדלת היישוב היהודי בארץ-ישראל.

באינפוגרפיקה:

— על פי הנתונים בשקופית "מספר אוניות המעפילים" אפשר ללמוד על נמלי מוצא שונים ועל מספר האוניות שיצאו מנמלים אלה.

— על פי הנתונים בשקופית "מספר המעפילים" אפשר ללמוד על מספר המעפילים שניסו לעלות לארץ-ישראל.

— המטרה: גיוס דעת הקהל בעולם נגד מדיניות בריטניה בעניין העלייה.

באינפוגרפיקה:

— על פי סיפור האוניות "אליהו גולומב" ו"דב הוז", הופעל לחץ על הבריטים באמצעות שביתת הרעב של המעפילים העקורים, האהדה שהיא עוררה והסיקור התקשורתי שלה.

— בסיפור האוניות "אליהו גולומב" ו"דב הוז" נראה תצלום של כרזה בעברית ובאנגלית המצהירה על שביתת הרעב של המעפילים.

— על פי הנתונים בשקופית "מספר המעפילים", רק 19% מן המעפילים הצליחו להגיע לארץ-ישראל. השאר נכלאו או גורשו. אפשר ללמוד מכך כי למרות כישלונות חוזרים ונשנים לחמוק מן ההסגר על חופי הארץ, המשיכה הנהגת היישוב לארגן מבצעי העפלה כדי להגביר את המודעות לבעיית העקורים ולעורר את דעת הקהל בעולם נגד מדיניות בריטניה.

— המטרה: מתן מקלט לפליטי השואה.

באינפוגרפיקה:

— מן הנתון בשקופית "מספר המעפילים" על מעפילים שגורשו חזרה לגרמניה, אפשר ללמוד שאותם מעפילים היו ניצולי שואה.

— 1,014 עקורים עלו על סיפון האוניות "דב הוז" ו"אליהו גולומב".

בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 66-67; לילך 3 עמ' 66; מט"ח 3 עמ' 79-80; רכס 3, עמ' 77; שזר 3, עמ' 46.

ב. הקשיים של הנהגת היישוב היהודי בארגון ההעפלה בתקופה זו וכיצד הם באים לידי ביטוי באינפוגרפיקה:

— הקושי — להעביר את היהודים שרצו לעלות לארץ-ישראל מן הארצות שבהן הם שהו אל נמלי המוצא (חציית גבולות, השגת תעודות מעבר, ארגון מורי דרך, התחמקות משומרי הגבולות, הסכמים עם ממשלות, תנאי הדרך).

הביטוי באינפוגרפיקה:

— בשקופית "מספר אוניות המעפילים" נראית מפת אירופה וצפון אפריקה. על המפה מסומנות הארצות שממן יצאו אוניות המעפילים ומספר האוניות שיצאו מכל ארץ. על פי הנתונים, רוב האוניות יצאו מנמלים בדרום אירופה (איטליה, צרפת, יוון, יוגוסלביה). עובדה זאת מלמדת על הצורך להביא את העולים מכל רחבי אירופה (בתוכם פליטים ממחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה) לנמלי המוצא.

- על פי הסיפור של האוניות "דב הוז" ו"אליהו גולומב" שעגנו בלה-ספציה, הועלו על סיפון 1,014 עקורים.
 - הקושי — לרכוש אוניות, לצייד אותן ולהתאים אותן להסעת מעפילים רבים.
 - הביטוי באינפוגרפיקה: בסיפורי האוניות מתואר תהליך של רכישת האוניות והסבתן לאוניות מעפילים על ידי המוסד לעלייה ב.
 - הקושי — הבריטים הגבילו את מכסת העולים לארץ-ישראל. ההעפלה הייתה בלתי חוקית והיה צורך לשמור על חשאיות כדי שהבריטים, שהפעילו אמצעי מעקב ואיתור משוכללים, לא יגלו את אוניות המעפילים.
 - הביטוי באינפוגרפיקה:
 - בסיפור של האונייה "שיבת ציון" מתוארת ההפלגה החשאית מן הנמל באלג'יריה.
 - המעקב של הבריטים אחר "שיבת ציון" באמצעות אוניית מלחמה ומטוס.
 - תיאור המצור שהטילו הבריטים על האוניות "דב הוז" ו"אליהו גולומב" בנמל לה-ספציה.
 - הקושי — לשמור על ביטחונם ושלומו של המעפילים (ובהם פליטים, ילדים, תינוקות, קשישים) בזמן המסע ובמקרה של עימות עם הבריטים.
 - הביטוי באינפוגרפיקה:
 - מסופר שהבריטים הטילו מצור על נמל לה-ספציה ושהעולים פתחו בשביתת רעב.
 - מתואר שאוניית מלחמה בריטית נגחה ב"שיבת ציון" שעליה היו נשים ותינוקות.
 - הקושי — לחמוק מן ההסגר על חופי ארץ-ישראל. הבריטים הפעילו משמר חופים, מטוסי סיור ותחנות רדאר, משחתות התקיפו את אוניות המעפילים שנכנסו למים הטריטוריאליים של ארץ-ישראל והשתלטו עליהן.
 - הביטוי באינפוגרפיקה:
 - על פי נתוני השקופית "מספר המעפילים", רק 19% מן המעפילים בתקופה זו הצליחו להגיע לארץ-ישראל וכל השאר נתפסו.
 - מסופר שהאונייה "שיבת ציון" התקרבה לחופי הארץ ואוניית מלחמה בריטית נגחה בה וגררה אותה לנמל.
 - הקושי — הבריטים נהגו לעצור ולכלוא או לגרש את המעפילים שהגיעו באוניות שנתפסו.
 - הביטוי באינפוגרפיקה:
 - על פי הנתונים בשקופית "מספר המעפילים", 51% מן המעפילים בתקופה זו גורשו לקפריסין, 20% נעצרו בעתלית ו-10% גורשו חזרה לגרמניה.
 - מסופר שהמעפילים מן האונייה "שיבת ציון" גורשו לקפריסין.
 - התצלום של מחנה המעצר בקפריסין שמוקד גדרות תיל בסיפור של "שיבת ציון".
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 66-70; לילך 3 עמ' 66-72; מט"ח 3 עמ' 79-81; רכס 3, עמ' 77-83; שזר 3, עמ' 44-48.

15. מלחמת העצמאות

א. אירועים מן התקופה הראשונה או מן התקופה השנייה של מלחמת העצמאות והדגמת מאפייני התקופה

באמצעותם:

התלמיד צריך להציג אירוע מאחת התקופות ולהדגים באמצעות שניים ממאפייני התקופה.

בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 88-106; לילך 3 עמ' 84-93; מט"ח 3 עמ' 98-103; רכס 3, עמ' 103-116; שזר 3, עמ' 77-88.

ב. ראה תשובה 14 ב במחווה 022281 חורף תש"ף (מניעי מדינות ערב, נקודת חוזק ונקודת חולשה).

16. ראה תשובה 16 במחווה 022281 חורף תש"ף (היווצרות בעיות הפליטים הפלסטינים, תום מלחמת העצמאות).

פרק רביעי — סוגיות נבחרות מתולדות מדינת ישראל

יש לענות על אחת מן השאלות 17-21.

17. מקור — העלייה בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20

א. ראה תשובה 17 א במחווה 022281 חורף תש"ף (מאפייני העליות).

ב. כיצד מטרות של "כור ההיתוך" באות לידי ביטוי בקטע מן הסדרה:

המטרה:

- לשלב את העולים מן הארצות השונות בחברה ובתרבות שהתגבשו בארץ-ישראל, תרבות זו הייתה מבוססת על מורשת היישוב הוותיק: ציונות, חלוציות, אהבת הארץ, שלילת הגולה.
- לצמצם פערים בין העולים מן הארצות השונות.

הביטוי בקטע:

- בתחילת הקטע מצהיר גיורא יוספטל, יושב ראש מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית, כי "מיוזג גלויות לא ייעשה בדיבורים אלא בחינוך ובטיפול".
- הסרט של ילדים במעברה שרוקדים הורה במעגל למגנינת "ים השיבולים". ביטוי להנחלת סממני תרבות ישראלית.
- קטע קריינות: "החינוך והטיפול [...] והכול במטרה להפוך את תושבי המעברות לישראלים אמיתיים".
- המראיית שמחה שדה המספרת על ילדותה במעברות ומתארת כיצד חזרה הביתה מן הלימודים ואמרה לאביה: "פה מדברים עברית כולם צריכים להיות אותו דבר. אין יותר ספניולית".
- הכיתוב בכרזה על הקיר מאחור בזמן המופע של הרכב הנגנים מעירק: "מגלות ופיזור לריכוז במולדת, מעדות ושבתים לעם אחד".

כיצד החולשות של מדיניות זו באות לידי ביטוי בקטע מן הסדרה:

החולשה:

התעלמות מן המסורת והתרבות של ארצות המוצא של העולים.

הביטוי בקטע:

- המרואיינים מתארים את בתי הקפה שהקימו העולים. בתי קפה אלה היו מקום מפגש חברתי ותרבותי, שבו ניגנו העולים בכלי נגינה מסורתיים והאזינו להופעות של זמרים ידועים מבגדד. לאחר התיאור הזה, קטע קריינות: "אבל החופש התרבותי הזה מגיע לקיצו ברוח מגמת ההתערבות החדשה".
- יוסי אלפי מתאר את ההופעה של לילית נגר במעברה: היא מגיעה מלווה בנציג הממסד, בן-פורת, שמרשה לה לשיר רק בעברית; העולים בקהל מבקשים ממנה לשיר שירים שמבצעות "הזמרות הגדולות" בערבית, אך בן-פורת אינו מסכים ומתעקש שתשיר רק בעברית.

החולשה:

יחס פטרוני ומתנשא של הממסד הקולט כלפי העולים.

הביטוי בקטע:

- הנימה הפטרונית בדבריו של גיורא יוספטל, יושב ראש מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית בתחילת הקטע המצהיר כי: "מיוזג גלויות יעשה [...] השרשת מידות החיים".
- קטע קריינות: "מאחר שלדעת הממסד דור ההורים הוא כבר חסר תקנה, עיקר המאמץ מושקע בשינוי ילדי העולים ובעיצובם". בסרט נראה לוח שעליו מצוירת מברשת שניים ולפני הלוח עומד ילד עולה שמתרגל או מדגים צחצוח שניים.
- על פי הסרטון שבו מתואר כיצד הממסד הקולט מעביר לנשים במעברה "מושגים ראשונים בבישול ובתפירה והליכות הבית" בחדר ההדרכה של מועצת הפועלות.
- האופן שבו מתארת אחת המרואיינות את המדריכה שמנסה ללמד את העולות להכין סלט ירקות, ואת התגובה של אימא שלה שמתגלגלת מצחוק ונותנת למדריכה שיעור משלה בהכנת סלט ירקות.

החולשה:

הדרישה מן העולים לוותר על מסורות קודמות פגעה במשאבים הרוחניים שלהם וערערה את מעמד ההורים שעד אז היו מקור סמכות ומנחילי תרבות וערכים.

הביטוי בקטע:

- המרואיינת שמחה שדה מתארת כיצד בצעירותה החליטה לסלק כל סממן שאינו ישראלי מן הבית, ולכן זרקה לכביש את כל התקליטים של האב ונהנתה לראות את המכוניות דורסות אותם.
- יוסי אלפי מתאר את ההופעה של לילית נגר במעברה: חילופי הדברים, ה"מכה" שהיכה בן פורת על הפח, קריסת

המבנה והעולים ש"נשארו בלי גג", ממחישים באופן סמלי את קריסת התרבות והמסורת של העולים מעירק. בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 284, 310-311; לילך 3, עמ' 223; מט"ח 3, עמ' 245; רכס 3, עמ' 287-289, שז"ר 3, עמ' 229-234.

18.

מקור — הדה־קולוניזציה, גורל היהודים בארצות האסלאם

א. ראה תשובה 18 א במחווה 022281 חורף תש"ף (מהו תהליך הדה־קולוניזציה, גורמים).

ב. כיצד הגורמים שהשפיעו על גורל יהודי ארצות האסלאם משנות הארבעים עד סוף שנות השישים של המאה ה־20

באים לידי ביטוי בקטע מן הסרט:

- תהליך הדה־קולוניזציה בתוניסיה וקבלת העצמאות (1956) הובילו להתחזקות הלאומנות ולערביזציה מואצת בתוניסיה ולדחיית היהודים תושבי המדינה.
- בסרט:** לקוח א' מאשים את היהודים בחוסר נאמנות לתוניסיה, ויוסף עונה לו "היית בן עשר כשתוניסיה קיבלה את עצמאותה"; בהמשך לקוח א' מאשים את היהודים בחוסר פטריוטיות ואומר: "אל תשכח שאחרי שקיבלנו עצמאות הרבה יהודים הסתלקו לפריז ונהפכו לאזרחי צרפת".
- הקמת מדינת ישראל והתפתחות הסכסוך הישראלי־ערבי הגבירו את המתח בין מוסלמים ובין שכניהם היהודים. הסרט מתרחש בימים שלפני מלחמת ששת הימים.
- בסרט:** טראבולסי אומר על היהודים: "[...] למה הם עוד בתוניסיה. עכשיו יש להם את ישראל שלהם. שישתלקו!"; הנימה המלגלגת של טראבולסי והצחוק הרועם של המאזינים, בתגובה לדבריו, הם ביטויים נוספים לדחיית היהודים.

מהי לדעתך עמדת יוצרי הסרט בנוגע ליחס כלפי היהודים בתוניסיה בתקופה זו

העמדה: יוצרי הסרט מציגים חברה שיש שבה עמדות שונות כלפי היהודים בתוניסיה: עמדות שליליות, עמדות חיוביות ואלו שביניהן.

דוגמאות:

- לקוח א' וטראבולסי מבטאים עמדה שלילית כלפי היהודים בתוניסיה: "הם כמו חרב פיפיות"; "למה הם עוד בתוניסיה — שישתלקו!"; "הרבה יהודים הסתלקו לפריז".
 - יוסוף ובעל בית הקפה מבטאים עמדה חיובית כלפי היהודים בתוניסיה ויוצאים להגנתם: האמירה "איך אתה מעז לדבר כך" בתגובה להשמצת היהודים; האמירה: "אתה תוניסאי וזו'ו לא?" שמשמעה שהיהודים הם תוניסאים כמו כל שאר תושבי תוניסיה; "יש יהודים תוניסאים שנכנסו לכלא למען העצמאות שלנו".
 - הצחוקים של שאר הלקוחות מבטאים לעיתים הסכמה, לעיתים זלזול ושמחה לאיד הן כלפי התומכים ביהודים, הן כלפי המגנים אותם.
 - הערה:** יש לקבל גם תשובות שמציגות רק יחס שלילי או רק יחס חיובי ובלבד שהן מבוססות על דוגמאות מתאימות מן הקטע.
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 164, 190-194; לילך 3, עמ' 160-161; מט"ח 3, עמ' 142; רכס 3, עמ' 187, 194-195; שז"ר 3, עמ' 142-143, 148.

19.

ראה תשובה 19 במחווה 022281 חורף תש"ף (מלחמת ששת הימים).

20.

ראה תשובה 20 במחווה 022281 חורף תש"ף (מלחמת יום הכיפורים).